

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Front Pluralism to Collectivism, The development of Harold Laski's political thought

Rhijn, A.A. van

Citation

Rhijn, A. A. van. (1969). Boekbespreking van: Front Pluralism to Collectivism, The development of Harold Laski's political thought. *Acta Politica*, 4: 1968/1969(3), 349-351. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451147>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451147>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Mackenzie geeft doorgaans zeer bevredigende samenvattingen en maakt vele stimulerende kanttekeningen. Het boek kan misschien nog het best getypeerd worden als een goede, uitvoerig beredeneerde bibliografie, een voortreffelijke wegwijzer naar een groot deel van de voor politicologen meest relevante literatuur, maar verwijst tevens — en meer dan Young — naar onderzoeken. De criteria aan de hand waarvan hij de literatuur beoordeelt, zijn minder expliciet gemaakt dan in Youngs boek het geval is. Duidelijk is in elk geval wel dat hij Youngs afkeer van een eenzijdig en dogmatisch gehanteerde benadering deelt. Ondogmatisch is Mackenzie ook door de mate waarin hij zich als politicoloog open stelt voor bijdragen van andere wetenschappen (sociologie, economie, culturele antropologie, rechtswetenschap, filosofie en filologie) tot de kennis van de politiek. Terecht merkt hij over de grenzen tussen wetenschappen op: 'There is a good deal of evidence that these boundaries have already been eroded, that the best work is being done not by inter-disciplinary teamwork, but in disregard of traditional frontiers'. (p. 69). Dat een ondogmatische houding gepaard kan gaan met een zeer sceptische en kritische instelling bewijst het boek van Mackenzie evenals dat van Young op bijna elke bladzijde. Alleen reeds daarom kunnen beide boeken warm worden aanbevolen.

A. Hoogerwerf

G. J. LEIBBRANDT, *Economen in dienst van politici*: Enige ervaringen met de 'Council of Economic Advisers to the President' en het 'Joint Economic Committee of the United States Congress,' Haarlem (De Erven Bohn N.V.), 1968, 160 p. f 16,—

De verhoudingen tussen formeel verantwoordelijke politici en hun economische adviseurs vormen een actueel en boeiend onderwerp. Hoe groot is de invloed van de 'technocraten'? In welke mate wordt bij de politieke besluitvorming met wetenschappelijke adviezen rekening gehouden en in hoeverre berusten die adviezen op bewuste, onbewuste of versluierde politieke opvattingen van de adviseurs? Is er sprake van 'manipulatie' en hoe gaat deze in zijn werk? Met name voor een land als Nederland waar men zich bij het bepalen en verdedigen van het sociaal-economisch beleid zozeer op uitspraken van deskundigen (Centraal Bureau voor de Statistiek, Centraal Plan Bureau, kroonleden SER) beroept, zijn dit cruciale vragen.

Een analyse van de werkzaamheden en de invloed van het 'Council of Economic Advisers', een college van drie vooraanstaande economische adviseurs ten dienste van de Amerikaanse president en van de staf van het 'Joint Economic Committee of the United States Congress', zou dan ook voor Nederlandse politicologen heel interessant kunnen zijn.

Het boek waarop Leibbrandt aan de economische faculteit van de Vrije Universiteit promoveerde, stelt echter in hoge mate teleur en brengt ons bij de beantwoording van dergelijke vragen niet verder. Het boek geeft noch nieuw materiaal noch een nieuwe bewerking van reeds gepubliceerd materiaal. Het brengt ons evenmin op nieuwe ideeën.

De duidelijkheid laat soms nogal te wensen over. Zo wekt het de, helaas in Nederlandse besprekingen overgenomen,¹ onjuiste indruk als zou het formele voorschrift dat het Amerikaanse Congres bij uitsluiting het recht van initiatief tot wetgeving heeft, een argument zijn tegen de voorstellen van Hoogerwerf en anderen om de bewerking van het Nederlandse parlement met die van het

¹ dR(uiter) 'Gemiste kans' (in: *Economisch-Statistische Berichten*, 3 juli 1968, blz. 629); J. H. Derksen, 'Economen in dienst van politici; Naar objectieve of 'gekleurde' adviezen?' (in: *Intermediair*, 3 januari 1969, blz. 41).

Amerikaanse te vergelijken. Leibbrandt gaat te gemakkelijk voorbij aan de feitelijke situatie, waarbij hij opmerkt 'dat een niet gering aantal belangrijke wetsvoorstellen zijn oorsprong in de Administratie vindt' en negeert het door hem zelf aangehaalde citaat van Galloway, waarin deze constateert: 'For most measures introduced members are merely conduits for the executive departments, private organizations and individual constituents.' (blz. 6). Richard Neustadt signaleerde dat reeds in 1961 ook de fictie dat presidenten zelf geen wetsontwerpen indienden verdween, toen Kennedy door hem zelf ondertekende ontwerpen rechtstreeks aan de voorzitter van beide kamers ging zenden 'very much as though the White House was Whitehall'.²

Het blijft onduidelijk wat Leibbrandt nu precies onder specialisten en onder generalisten verstaat. Uit blz. 16 zou men afleiden dat alleen 'economen, beoefenaars van de bèta wetenschappen en experts op militair gebied' tot de specialisten gerekend worden, dit in tegenstelling tot de juristen. Op blz. 24 noemt hij de 'Bureaus van de Legislative Counsel' echter 'een concentratie van specialisten' en even later de leden van de staven van het Congres generalist 'in die zin, dat zij in staat zijn welk wetsvoorstel dan ook te helpen formuleren' al 'heeft zich onder hen wel een zekere mate van specialisatie naar verschillend gebied ontwikkeld' (blz. 24—25).

Het is mijns inziens onjuist dat de auteur een tegenstelling 'objectief versus politiek advies' suggereert (blz. 68 en blz. 113). Dit is even onzinnig als het suggereren van een tegenstelling tussen subjectief en economisch zou zijn. Men kan zowel bij economische als bij politieke adviezen streven naar objectiviteit en daar in mindere of meerdere mate in slagen; men kan er ook niet naar streven. In feite behandelt Leibbrandt onder deze kopjes dan ook de uiteenlopende opvattingen over de politieke rol van de adviseurs. Moeten zij al dan niet rekening houden met de politieke 'haalbaarheid' van hun voorstellen? Moeten zij alternatieven voor het beleid aanwijzen en al dan niet op de te verwachten politieke consequentie wijzen? En moeten zij hun visie zelfstandig naar buiten toe uitdragen?

Het boek bevat een verdienstelijke beknopte samenvatting van de uiteenlopende inzichten die er over laatstgenoemde vragen bestonden en van hetgeen anderen (zoals Bailey, Nourse en Flash) over het tot stand komen van de 'Employment Act' en het werken van genoemde instellingen schreven. Voor de Nederlander die daar een eerste indruk van wil krijgen is het een handig werkje. De uitgebreide literatuurlijst stelt hem in staat zich nader te oriënteren.

G. H. Scholten

BERNARD ZIJLSTRA, *From Pluralism to Collectivism, The development of Harold Laski's political thought*. Assen (Van Gorcum), 1968. —239 p. f 25,90

De Engelse politicoloog Harold Laski leefde van 1893—1950. Hij was hoogleraar in de politieke wetenschappen aan de London School of Economics. Maar daarnaast was hij een belangrijke figuur in de Engelse Labour partij.

De auteur van dit boek, Bernard Zijlstra, is een leerling van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij is thans docent aan het Institute of Christian Studies in Toronto.

² Richard E. Neustadt, 'Politicians and Bureaucrats' (in: D. B. Truman ed., *Congress and America Future*, (Englewood Cliffs, N.J., 1965) blz. 111).

De belangstelling van Laski is steeds uitgegaan naar de verhouding tussen het gezag van de staat en de vrijheid van het individu. Een probleem dat in de loop der jaren ook in Nederland heel veel in discussie is geweest. Daarbij kwam dan ter sprake de leer der *volkssoevereiniteit* van Rousseau met zijn constructie van de *volonté générale*. Krabbe, eerst hoogleraar te Groningen, daarna te Leiden, verdedigde in het begin van deze eeuw zijn leer der *rechtssoevereiniteit*. Zijn aanval richtte zich vooral op de leer der *staatssoevereiniteit* van de Duitse staatsrechtsgeleerde Laband. Een eigen plaats neemt daarnaast in de leer der *Godssoevereiniteit* van Groen van Prinsterer en Kuyper.

De politieke opvattingen van Laski zijn in de loop der jaren sterk veranderd. Vandaar de titel van het boek van Zijlstra. Aanvankelijk was hij *pluralist*, met verwerping zowel van individualisme als van collectivisme. Geleidelijk is hij radicaler geworden en gegroeid naar collectivisme, waarin aan de staat een overwegende plaats werd toegekend. De verklaring van deze verandering is dat hij op de noodzakelijkheid om in de maatschappij naar gelijkheid te streven steeds meer de nadruk ging leggen. De gehele ontwikkeling van Laski's denkbeelden, met de wijzigingen op essentiële onderdelen, is door Zijlstra duidelijk en met kennis van zaken kritisch beschreven. Laski was kennelijk iemand die steeds zoekende was. Minister-president Gerbrandy vertelde mij in de oorlogsjaren in Londen dat hij die indruk had gekregen in urenlange gesprekken die hij met Laski had gehad o.a. over christendom en humanisme. Overigens zie ik niet dat het werk van Laski sporen heeft nagelaten.

Op enkele saillante punten in de opvattingen van Laski wil ik nog de aandacht vestigen. Tal van andere blijven onbesproken.

In de aanvankelijke, *pluralistische*, periode kende Laski een essentiële waarde toe aan vrijwillige associaties. Daarbij stond het individu centraal. Het individu moest de gelegenheid hebben tot zelfverwezenlijking van zijn persoonlijkheid. Vandaar de grote nadruk op de *vrijheid* van het individu. Voor de staat bleef, naast de associaties, slechts een bescheiden plaats.

Maar in de latere, *collectivistische*, periode geraakten de associaties steeds meer op de achtergrond. De staat trad op de voorgrond. De collectivistische periode kenmerkt zich dan ook door de 'rehabilitation of the state'. In plaats van de vrijheid werd de *gelijkheid* centraal gesteld. Daarbij werd de leuze (ook door Beveridge zo sterk gepropageerd): geen cake voor iemand zolang er geen brood is voor allen.

Laski acht de door hem nagestreefde gelijkheid in de huidige maatschappij onbereikbaar. In de klassenstrijd overheersen immers de economische machthebbers, die de lakens uitdelen. Vandaar dat volgens hem een zeer belangrijk stuk nationalisatie der produktiemiddelen nodig is. Intussen zijn zijn voorstellen te dien aanzien gebrekkig. Kennelijk heeft Laski zich weinig in economische problemen verdiept.

Laski geeft bij de produktie een plaats zowel aan de nationalisatie als aan de coöperatie en aan de particuliere onderneming. De staat moet zorgen voor de produkten die allen als een minimum nodig hebben. Voor nationalisatie komen daarom in aanmerking o.a. voeding, kleding, onderwijs, bescherming. Naast de produkten die onmisbaar zijn staan de goederen die het leven meer comfortabel maken. Hier moet geen nationalisatie worden toegepast, maar een organisatie als de coöperatie optreden. Daarbij moet wel worden bedacht dat de coöperatieve beweging in Engeland altijd veel weerklank heeft gevonden. Tenslotte de plaats van de particuliere onderneming. Deze is uiteraard zeer beperkt. Het particuliere initiatief mag zich richten op de voortbrenging van b.v. speelgoederen en cosmetica. Maar ook dit particuliere initiatief staat nog onder toezicht van de staat. Mij dunkt, er zijn niet veel woorden nodig om vast te stellen dat dit gehele plan economisch volstrekt onuitvoerbaar is. Een scherpere kritiek van

Zijlstra was hier zeker op zijn plaats geweest.

Veel meer de moeite waard zijn de beschouwingen, die Laski aan de revolutie wijdt. Het probleem is thans aan de orde van de dag. Er gaan steeds meer stemmen op dat b.v. in Latijns-Amerika alleen langs de weg van revolutie, al dan niet gewelddadig, rechtvaardige maatschappelijke verhoudingen kunnen worden verkregen. In de Wereldraad van kerken heeft o.a. de Amerikaanse hoogleraar Richard Shaull die gedachte sterk gepropageerd. Er wordt zelfs gevraagd naar een theologie der revolutie. Daarbij gaat Ongeloof en Revolutie van Groen van Prinsterer naar het museum van oudheden.

Laski is in zijn oordeel over de revolutie zeer voorzichtig. Als humanist vreest hij de bloedige tonelen van een burgeroorlog die met vele revoluties gepaard gaat. Ook wanneer die uitblijft kan het gebeuren dat de ene conservatieve dictatuur door een andere wordt vervangen. Men valt dan van de regen in de drup. Grote macht is nu eenmaal altijd een broedplaats voor curruptie. Vandaar dat hij de voorkeur geeft aan de regelmatige democratische weg. Veel zal ook afhangen van de bezittende klasse. Wanneer deze niet bereid is van haar voorrechten afstand te doen zal zij daartoe moeten worden gedwongen. Op het ideaal der vrijheid zal dan inbreuk moeten worden gemaakt om het ideaal der gelijkheid meer te kunnen verwezenlijken.

Na een kritisch overzicht van de loop der ontwikkeling van Laski's gedachten geeft Zijlstra in een laatste hoofdstuk een eigen standpunt. Hij verwerpt de alternatieve keuze tussen individualisme en universalisme. Tertium datur. Die derde mogelijkheid ziet Zijlstra in wat hij noemt een sociaal pluralisme. Hij knoopt daarbij vast aan de opvattingen van Kuyper. Deze ontwikkelde de leer van de soevereiniteit in eigen kring. De verhouding tussen gezag en vrijheid wordt bepaald door de innerlijke structuur van de betrokken kring (kerk, gezin, bedrijfsleven enz.). De lijnen hier embryonaal door Kuyper getrokken zijn vooral door Dooyeweerd en ook door Vollenhoven uitgebouwd tot een machtig systeem in de wijsbegeerte der wetsidee. Het is bij dit systeem dat Zijlstra zich in een aantal bladzijden aansluit. Een boek aankondiging als deze biedt evenwel niet de mogelijkheid om op dit wijsgerig systeem dieper in te gaan.

Samenvattend zou ik het volgende willen zeggen. Ieder die zich interesseert voor het probleem van staat en individu, gezag en vrijheid, individualisme en universalisme ontvangt in het boek van Zijlstra een uitstekende gelegenheid om zijn opvattingen nog eens te toetsen aan die van Laski.

A. A. van Rhijn

SHOUP, PAUL, *Communism and the Yugoslav national question*.
New York etc. (Columbia U.P.), 1968. —308 p. 86 sh.

In 1961 promoveerde Shoup over dit onderwerp, in 1968 publiceerde hij een grondig omgewerkt, aangevuld en verdiept boek over 'Communism and the Yugoslav National Question'. In zes hoofdstukken zet hij, tussen inleiding en conclusie, concies, exact en uitermate leesbaar een ingewikkelde materie uiteen. Het eerste hoofdstuk beschrijft de politiek van de Joegoslavische communistische partij tussen 1919 en 1941 — al of niet bepaald door via de Komintern bevolen koerswijzigingen. Hoofdstuk 2 behandelt in 40 bladzijden de periode van de Tweede Wereldoorlog met zijn juist wat de nationaliteiten betreft, ongekend moeilijke problemen. Hoofdstuk 3 analyseert de behandeling die het nationale probleem na de oorlog heeft ondergaan — tot de jaren '50 — waarin de kwestie van de Balkanfederatie en de door de Kominform geschapen problemen ruime aandacht krijgen. Vervolgens komt — hoofdstuk 4 — de Macedonische kwestie na de oorlog aan de orde, verweven met de politiek van Albanië en Griekenland